

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЗОРІЙ ЯРОСЛАВ БОГДАНОВИЧ

УДК 378.6:355.092.4 (043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ
В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Хмельницькому національному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Людмила Михайлівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Артюшин Георгій Михайлович,
Навчально-науковий інститут перепідготовки та
підвищення кваліфікації кадрів Служби безпеки
України Національної академії Служби безпеки
України, завідувач спеціальної кафедри № 12;

доктор педагогічних наук, професор
Діденко Олександр Васильович,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
провідний науковий співробітник науково-
дослідного відділу;

доктор педагогічних наук, професор
Тюріна Валентина Олександрівна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри соціології та
психології.

Захист відбудеться «24» жовтня 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «23» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із головних аспектів, що визначає «Державна програма реформування і розвитку Збройних Сил України (далі – ЗСУ) на період до 2020 року» є розвиток військового професіоналізму особового складу, що розглядають за двома напрямками: професіоналізм як належність до певної соціально-професійної спільноти і як сформована в процесі навчання та практичної діяльності військово-професійна компетентність військовослужбовця. Основним чинником підвищення військово-професійної компетентності в цій програмі визначено забезпечення відповідного рівня готовності всіх категорій військовослужбовців до професійної діяльності.

У зв'язку з цим в Україні відбувається вдосконалення підготовки військових кадрів у процесі їхнього навчання у військових вищих навчальних закладах (далі – ВВНЗ) і у цивільних закладах вищої освіти (далі – ЗВО), що готують офіцерів запасу. На сучасному етапі, в умовах участі Збройних Сил та інших військових формувань України в зоні проведення антитерористичної операції (з травня 2018 р. – Операції об'єднаних сил) на сході країни, закладами вищої освіти, які готують майбутніх офіцерів запасу, був здійснений перехід від школи запам'ятовування до школи мислення. Навчання у вищій школі повинно мати яскраво виражений розвивальний характер.

У працях науковців розглядалися зміст і концептуальні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів (Г. Артюшин, О. Барабанщиков, І. Грязнов, Т. Ларіна, М. Нецадим, І. Руснак, Г. Яворська, В. Ягупов та ін.), а також особливості військової підготовки студентів цивільних ЗВО – майбутніх офіцерів запасу (О. Аршинов, Т. Маркелова, С. Морозов, М. Науменко, Є. Подтергера, В. Ройлян, С. Сінкевич, В. Сушанко, І. Хорєв, В. Чабаненко та ін.). Для аналізу питань формування військово-професійної компетентності офіцерів велике значення мають дослідження О. Євсюкова, С. Кубицького, А. Протасова, Л. Романишиної, В. Ягупова та ін.

Методологічну основу досліджуваної проблеми складають роботи, що висвітлюють питання: компетентнісного підходу (Р. Гуревич, О. Діденко, Г. Єльнікова, О. Овчарук, Л. Романишина); професійної компетентності (Г. Баєва, А. Белкін, Л. Зданевич, І. Зязюн, В. Луговий, А. Маркова, В. Тюріна); структури професійної компетентності фахівців (І. Зимня, Дж. Равен, Л. Тархан, О. Янкович); акмеологічних аспектів формування професійної компетентності фахівця (А. Галімов, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Ягупов); особливостей формування професійної компетентності офіцерів (Л. Барановська, Л. Боровик, С. Будник, В. Георгієв, А. Козачок, Р. Мішенюк, В. Супрун, О. Торічний та ін.).

Як показали результати спеціального вивчення проблеми дослідження, чинна система підготовки офіцерів запасу загалом себе виправдовує й забезпечує накопичення необхідних ресурсів для воєнного часу в інтересах мобілізаційного розгортання Збройних Сил та інших військових формувань України. Водночас виявлено низку *суперечностей*, що негативно впливають на результати

підготовки кваліфікованих мобілізаційних резервів для воєнної організації країни, між:

- потребою в професійно компетентних офіцерах запасу й недостатнім рівнем їхньої готовності з питань спеціальної військової підготовки;
- потребою в цілеспрямованому реформуванні військової освіти України шляхом реалізації інновацій та відсутністю педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності;
- необхідністю формування високого рівня готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності та недостатньою розробленістю навчально-методичного комплексу та методики його впровадження;
- потребою врахування організаційно-педагогічних умов у професійному становленні майбутніх офіцерів запасу та їхнім недостатнім застосуванням;
- сучасними вимогами до рівня професійно-методичної підготовки викладачів та наявним рівнем їхнього професіоналізму.

Отже, недостатня розробленість теоретико-методичних та практичних аспектів досліджуваної проблеми в умовах сучасного військового навчального підрозділу (далі – ВВП) ЗВО, необхідність і можливість усунути вищезазначені суперечності зумовили вибір теми дисертації **«Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Зміст та особливості військової підготовки майбутніх офіцерів запасу» (шифр № 209-05117 I) та відповідно до плану наукової і науково-дослідної діяльності Хмельницького національного університету «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (РК № 0114U005266).

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 4 від 29.10.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 17.12.2013 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності в закладах вищої освіти.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукових досліджень і теоретико-методологічних підходів щодо організації освітнього процесу в ВВНЗ та ВВП ЗВО України з'ясувати сутність та зміст підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.
2. Розглянути етапи становлення та розвитку підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності та визначити стан їхньої готовності до такої діяльності.
3. Розробити та обґрунтувати концепцію військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти.

4. Визначити і теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

5. Теоретично обґрунтувати педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу у ВВНЗ (ВНП ЗВО) України до військово-професійної діяльності та розробити структурно-функціональну модель такої системи.

6. Експериментально перевірити та проаналізувати ефективність педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

7. Розробити навчально-методичний комплекс методичного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної для реалізації у ВНП ЗВО.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна система підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Концепція дослідження. Мета дослідження, її теоретико-методичні засади, комплексний характер педагогічного феномена «підготовка майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності» зумовили визначення концептуальних основ дослідження, обґрунтованих на методологічному, теоретичному, методичному та практичному рівнях.

Методологічний рівень відображає взаємозв'язок та взаємний вплив фундаментальних загальнонаукових підходів до вивчення проблеми, як-от: системний – передбачав розгляд підготовки курсантів (студентів, слухачів) до військово-професійної діяльності з позицій цілісності, взаємообумовленості його складників; діяльнісний – спрямовувався на комплексне використання інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти, що забезпечило умови для саморозвитку, самореалізації, самовизначення курсантів (студентів, слухачів); аксіологічний – дав можливість підпорядкувати зміст підготовки формуванню особистісних якостей майбутніх офіцерів запасу; компетентнісний – сприяв формуванню військово-професійної компетентності; акмеологічний – зумовив поетапність підготовки громадян – майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на основі особистісних досягнень; культурологічний – забезпечив єдність розвитку психіки, свідомості та діяльності за умови самореалізації особистості; феноменологічний – дав можливість простежити зміни в підготовці офіцерів запасу в сучасних умовах лімітрофної держави з урахуванням участі Збройних Сил України в АТО (ООС); функціональний – спрямований на визначення практичних шляхів та механізмів удосконалення формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Теоретичний рівень визначає комплексну систему вихідних параметрів, дефініцій, теоретичних основ, потрібних для реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Це насамперед: компоненти підготовки майбутнього офіцера запасу до військово-професійної діяльності; теоретично обґрунтована педагогічна система підготовки

майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності та організаційно-педагогічні умови її дієвості.

На методичному рівні педагогічна система підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності розглядається як цілісна, яка враховує цільову професійну спрямованість, відповідає сучасному рівню розвитку науки та інноваційних технологій, вимогам інформаційного суспільства і сучасним освітнім парадигмам; наявний науково-методичний комплекс методичного забезпечення підготовки до військово-професійної діяльності. В умовах ЗВО підготовка громадян, які навчаються на військових кафедрах, охоплює весь процес самоорганізації як один із етапів розвитку відкритої педагогічної системи за рахунок перебудови наявних і створення нових зв'язків між її елементами. Це дозволило забезпечити інноваційність підготовки, повноту і високу якість наочних знань, професійне становлення майбутніх офіцерів запасу шляхом синкретичності психолого-педагогічних і військових дисциплін із урахуванням їхніх інтеграційних зв'язків.

Практичний рівень передбачає реалізацію всіх складників педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на практиці з упровадженням організаційно-педагогічних умов та готовність успішно реалізуватися у військово-професійній діяльності.

Застосування зазначених концептуальних положень дало можливість розглянути підготовку майбутніх офіцерів запасу як педагогічну систему науково обґрунтованих заходів та педагогічних впливів, побудованих на основі специфіки організації освітнього процесу у ВВНЗ (ВНП ЗВО), загальних педагогічних закономірностей і принципів. Підготовка курсантів (слухачів, студентів) до військово-професійної діяльності розглядається як системний, багатовимірний феномен, що охоплює методичний, змістовий, процесуальний та особистісний складники освітнього процесу ВВНЗ (ВНП ЗВО).

Провідна ідея дослідження, основні положення концепції втілені в **загальній гіпотезі** про те, що рівень підготовки офіцерів запасу до військово-професійної діяльності зростатиме за умови впровадження педагогічної системи такої підготовки, якщо вона буде базуватися на: теоретико-методологічних засадах підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, які забезпечують поетапність підготовки; наявності ефективної методики підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на основі інноваційних методів навчання; реалізації організаційно-педагогічних умов підготовки; структурних компонентах підготовки майбутніх офіцерів, що передбачатиме реалізацію чітко визначених принципів, закономірностей, методологічних і методичних засад, які сприятимуть підвищенню рівня сформованості всіх показників визначених критеріїв (мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, результативний).

Загальна гіпотеза дослідження конкретизується низкою **часткових гіпотез**, які передбачають, що досягнення високого рівня підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності можливе, якщо: зміст психолого-педагогічних і військових дисциплін будувати на засадах інтегративного підходу,

зорієнтованого на забезпечення рефлексивного розвитку майбутніх офіцерів запасу і підвищення якості підготовки до військово-професійної діяльності; застосовувати акмеологічний підхід у підготовці студентів кафедр військової підготовки у процесі навчання у ВВНЗ (ВНП ЗВО); поетапно впроваджувати інноваційні форми і методи навчання на етапі допрофесійної і професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу; формування професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу реалізувати на основі розробленої концепції, шляхом впровадження педагогічної системи, яка включає процесуальну частину і науково-методичне забезпечення (закономірності підготовки, комплекс дидактичних і специфічних принципів; зміст військових дисциплін; методологічні і педагогічні підходи; структурно-функціональне моделювання, інтерактивні методи, тренінги тощо); в освітньому процесі ВНП ЗВО застосовувати новітні педагогічні технології та інноваційні методи з метою формування військово-професійних якостей майбутніх офіцерів запасу.

Методологічними основами дослідження є загальнофілософські основи взаємозалежності та взаємообумовленості соціально-педагогічних процесів в освітньому середовищі; світоглядні конструкти про чинники формування й розвитку особистості, їхній взаємозв'язок з діяльністю людини, про освіту як провідний чинник розвитку особистості, суспільства й держави; наукові підходи до суті й змісту педагогічних явищ: історичний, системний, діяльнісний, процесуальний, прогностичний, комплексний, проблемний, компетентнісний тощо; принципи об'єктивності, єдності історичного та логічного, теоретичного та емпіричного тощо. При проведенні наукового дослідження використовувалися концепції (колишні та сучасні) вітчизняної та зарубіжної системи освіти.

Нормативна база дослідження: Воєнна доктрина України; Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р.; статuti Збройних Сил України; закон України «Про оборону України» (1991); Закон України «Про Збройні сили України» (1991); державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року; Стратегічний оборонний бюлетень України, затверджений Указом Президента України від 20 травня 2016 р.; Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2012 р. № 48 «Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу»; концепція підготовки ЗС України; концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року; положення законів України «Про освіту» (2017); «Про вищу освіту» (2014).

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї розробок науковців із проблем: філософії освіти та методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко, Г. Козлакова, М. Фіцула та ін.); фундаментальні й прикладні праці відомих науковців в галузі методології та теорії загальної й військової освіти (А. Алексюк, Г. Артюшин, О. Барабанщиков, В. Беспалько, В. Давидов, В. Загвязинський, І. Зязюн, М. Нецадим, Л. Романишина, В. Ягулов та ін.); наукові дослідження з проблем військово-професійної підготовки фахівців (К. Аксьонов, Т. Бунєєв, В. Воловник, О. Діденко, В. Лазукін, В. Михайловський,

В. Новіков, В. Ройлян, С. Сінкевич, М. Феденко, Г. Яворська та ін.); праці з історії та теорії виховання (І. Бех, В. Вдовюк, В. Герасимов, С. Максименко, М. Сметанський, В. Сухомлинський та ін.); праці з історії та теорії навчання (Ю. Бабанський, А. Барабаншиков, А. Биков, В. Галузинський, Р. Гуревич, М. Євтух, В. Давидов, Н. Кузьміна, І. Лернер, М. Скаткін, В. Тюріна та ін.); концепції професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців (Е. Афонін, І. Бадаян, А. Вербицький, М. Давидов, О. Діденко, Н. Зеленська, З. Курлянд, О. Овчарук, О. Торічний, Т. Федірчик та ін.).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези було використано **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння – для розкриття сутності, змісту та структури військової підготовки громадян, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу; моделювання – для побудови педагогічної системи підготовки студентів на військовій кафедрі та допоміжних моделей для забезпечення перевірки експериментальних даних; *емпіричні* – спостереження, анкетування, тестування, бесіди, ранжування – для визначення комплексу знань, умінь, навичок і професійно-важливих якостей, які визначають ефективність військової підготовки громадян при навчанні на кафедрі військової підготовки; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для вивчення стану якості підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності та перевірки ефективності обраних педагогічних засад та педагогічної системи підготовки студентів на кафедрі військової підготовки; математичної статистики – для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами з використанням критерію Пірсона χ^2 .

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося впродовж 2013–2019 рр. й охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

Перший етап, підготовчий (2013–2014 рр.) – здійснення аналізу педагогічної, психологічної та філософської літератури з питань професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу в ЗВО; виявлення суперечностей, що негативно впливають на результати військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів-запасу в ЗВО; визначення експериментальної бази дослідження; уточнення завдань і методів дослідження; формування та конкретизація категоріального апарату дослідження; підготовка та проведення констатувального етапу експерименту з проблеми дослідження.

Другий етап, теоретико-методологічний (2015–2017 рр.) – розробка програми й методики дослідження; визначення завдань, висунення і конкретизація гіпотези та розроблення концепції дослідження; розробка педагогічної системи військово-професійної підготовки громадян, які навчаються за програмою офіцера запасу до службової діяльності; побудова структурно-функціональної моделі цієї системи; розробка науково-методичного забезпечення досліджуваного процесу; проведення формувального етапу педагогічного експерименту, відповідно до якого здійснено реалізацію педагогічної системи військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності.

Третій, узагальнювально-підсумковий (2017–2019 рр.) – обробка, аналіз і систематизація одержаних у процесі педагогічного експерименту даних; оформлення результатів дослідження у формі докторської дисертації, опублікування монографії, проведення заходів щодо впровадження одержаних результатів у ВНП ЗВО України.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент проводився на кафедрах військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Національного технічного університету нафти і газу, Національного університету водного господарства та природокористування. Експеримент проводився поетапно впродовж 2014–2019 рр. Загалом у дослідженні брали участь викладачі кафедр військової підготовки зазначених ЗВО (25 осіб) та 448 студентів (громадян, які навчалися за програмою підготовки офіцерів запасу).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти як теоретичну основу підвищення рівня їхнього підготовки до військово-професійної діяльності, що розглядається на методологічному, теоретичному, методичному та практичному рівнях, які відображають теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу й передбачають урахування методологічних і педагогічних підходів як базових у визначенні специфіки професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу – випускників ВНП ЗВО України; *розроблено*, теоретично обґрунтовано педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, що об'єднує теоретичні і практичні основи підготовки: цільове спрямування, закономірності підготовки, комплекс дидактичних і специфічних принципів (пріоритетності забезпечення національної безпеки і збереження незалежності і суверенітету держави; безперервності військово-педагогічного процесу ВНП ЗВО та узгодженості його з освітніми програмами факультетів (інститутів) ЗВО; універсалізації освітнього процесу ВНП ЗВО з урахуванням сучасних досягнень військової науки і техніки; відповідності заявлених державою вимог до підготовки майбутнього офіцера запасу і наявного у ВНП ЗВО кадрового та матеріально-технічного потенціалу); зміст військових дисциплін; методологічні і педагогічні підходи (системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, культурологічний, синергетичний), організаційно-педагогічні умови підготовки; *розроблено* структурно-функціональну модель педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, яка містить чотири блоки (методологічно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний і рефлексивно-результативний), що гармонізує мету з результатами дослідження. Структурні елементи взаємопов'язані системотвірним фактором – метою;

– *обґрунтовано* організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності (забезпечення системності та поетапності підготовки майбутніх офіцерів запасу; формування пізнавальної

активності та позитивної мотивації громадян, які навчаються на військових кафедрах до майбутньої військово-професійної діяльності; створення у військовому ВНЗ (ВНП ЗВО) середовища, сприятливого для формування в майбутніх офіцерів запасу готовності до військово-професійної діяльності; використання сучасної діагностики сформованого рівня готовності громадян – майбутніх офіцерів запасу – до ефективної військово-професійної діяльності);

– *удосконалено* компоненти підготовки майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на основі компетентнісного і інтеграційного підходів;

– *дістали подальшого розвитку* зміст та методика підготовки майбутніх офіцерів запасу з використанням принципів модульності, інтегративності та інтерактивних методів навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, навчально-методичного комплексу щодо підвищення ефективності організації підготовки майбутніх офіцерів запасу на кафедрі військової підготовки ЗВО; методичних вказівок щодо визначення рівнів сформованості готовності до ефективної військово-професійної діяльності майбутніх офіцерів запасу, як кінцевого результату підготовки; методичних матеріалів для забезпечення міждисциплінарних зв'язків складників системи освітніх стандартів щодо освітньо-професійної підготовки фахівців тактичної ланки за спеціальностями: «Бойове застосування механізованих військових частин та підрозділів», «Бойове застосування військових частин та підрозділів наземної артилерії», «Бойове застосування військових частин та підрозділів артилерійської розвідки»; навчальних посібників: «Військова топографія» (2013 р.); «Основи стрільби з озброєння бойових машин» (2014 р.); «Механізований взвод в основних видах бою» (2018 р.); методичних рекомендацій «Удосконалення освітнього процесу на кафедрі військової підготовки» (2018 р.); «Організація і ведення артилерійської розвідки зі спостережних пунктів» (2015 р.); «Механізований взвод в бою» (2015 р.); «Бойова робота вогневих підрозділів артилерії» (2016 р.); збірників нормативних документів «Робота з особовим складом у Збройних Силах України» (2014 р.); теоретичний матеріал до курсу «Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України» (2015 р.).

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес кафедри військової підготовки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 62/18 від 25.06.2018 р.), кафедри військової підготовки ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (акт про впровадження № 2704/01-12 від 02.07.2018 р.), кафедри військової підготовки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (довідка про впровадження від 23.07.2018 р.), кафедри військової підготовки Національного університету водного господарства та природокористування (довідка про впровадження № 01883 від 05.08.2018 р.), кафедри військової

підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт про впровадження № 10/17-2346 від 06.09.2018 р.), факультету військової підготовки Національного технічного університету «Харківський національний інститут» (довідка про впровадження від 10.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в тому, що: у статті [3] обґрунтовано роль і значення формування методичних навичок у студентів кафедр військової підготовки цивільних ВНЗ; у статті [4] охарактеризовано важливість військово-патріотичної складової підготовки майбутніх офіцерів запасу у цивільному ВНЗ; у статті [5] розкрито особливості виховної роботи зі студентами ЗВО – майбутніми офіцерами запасу; у статті [6] запропоновано основні елементи структури педагогічної діяльності викладача кафедри військової підготовки цивільного ВНЗ; у статті [7] розкрито роль фізичної культури в прищепленні студентам кафедр військової підготовки методичних умінь; у статтях [9; 14] обґрунтовано роль і місце фізичного виховання в системі підготовки майбутніх офіцерів запасу; у статті [10] розкрито особливості функціонування системи військової освіти України в умовах модернізації вищої освіти у світлі Болонського процесу; у статті [11] охарактеризовано особливості функціонування системи військової освіти України в умовах модернізації вищої освіти у світлі Болонського процесу; у статті [12] обґрунтовано технологічний підхід до оцінки якості професійної підготовки майбутнього офіцера запасу; у статті [13] конкретизовано когніцію організаційно-методичної самостійності студентів кафедр військової підготовки в умовах модернізації вищої освіти; у статті [15] розкрито особливу роль фізичного виховання у підготовки майбутніх офіцерів запасу; у статті [18] охарактеризовано структуру й зміст цивільно-військових відносин в умовах формування сил територіальної оборони України на прикладі функціонування кафедри військової підготовки ЗВО; у статті [20] проаналізовано негативні наслідки зменшення годин навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ для професійно-особистісної підготовки майбутніх офіцерів запасу; у статті [21] подано характеристику військового складника освітнього процесу ліцеїв з посиленою військовою та фізичною підготовкою в аспекті їхнього подальшого навчання у ВНП ЗВО; у статті [27] розкрито особливості впровадження педагогічної системи формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності; у статті [28] особистим внеском здобувача є теоретичне обґрунтування особливостей військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти України; у статті [29] охарактеризовано особливості формування в майбутніх офіцерів запасу патріотичних якостей на бойових традиціях українського народу; у тезах [33] обґрунтовано важливість фізичного виховання в системі підготовки майбутніх офіцерів запасу в умовах проведення АТО; у тезах [36] розкрито основні шляхи забезпечення якості навчання громадян у закладах вищої освіти України за програмою підготовки офіцерів запасу; у навчальному посібнику [40] автору належить розділ, що стосується особливостей організації

навчальних занять на техніці та озброєнні з курсантами (студентами, слухачами) ВВНЗ (ВНП ЗВО); у підручнику [39] розкрито роль військово-патріотичного виховання в системі підготовки військових фахівців (§ 2); у збірнику [42] здійснено історико-теоретичний аналіз навчально-наукових здобутків колективу КВП ЧНУ за 70 років існування.

На захист винесено:

1. Концепцію підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, яка передбачає підвищення якості підготовки майбутнього офіцера запасу з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності та відображає теоретико-методичні засади вдосконалення такої підготовки у ЗВО.

2. Педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності у ЗВО, яка забезпечує цілеспрямоване управління підготовкою майбутніх офіцерів запасу та її структурно-функціональну модель, яка складається з методично-цільового, організаційно-змістового, процесуально-діяльнісного і рефлексивно-результативного блоків.

3. Методику підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

4. Навчально-методичний комплекс підготовки майбутніх офіцерів запасу, що сприяє ефективності їхньої підготовки до військово-професійної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження були предметом обговорень під час виступів на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях та семінарах різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Innovations and modern technology in educational system: contribution of Poland and Ukraine» (Sandomierz, 2017), «Молода спортивна наука України» (Львів, 2011), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2017), «International Development and Democratization» (Iasi, 2014), «Territorial Defence and Its Role in the Contemporary Security Systems» (Ostrowiec Świętokrzyski, 2016), «International Development and Democratization» (Iasi, 2016), «Modern tendencies of regional cooperation: Ukrainian-Romanian-Moldavian dimension» (Чернівці, 2015); *всеукраїнські* – «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини у сучасному суспільстві» (Чернівці, 2015), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2017), «Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання та спорту у навчальних закладах України» (Чернівці, 2012, 2015); *регіональні* – «Ми – українці, ми – українські» (Чернівці-Вижниця, 2007).

Основні положення та результати дослідження обговорювалися на навчально-методичних зборах, наукових семінарах і засіданнях кафедри військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2014–2019 рр.) та кафедри кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (2016–2019 рр.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Військово-патріотична підготовка майбутніх офіцерів запасу в умовах навчального процесу вищого навчального закладу» зі спеціальності 13.00.04 –

теорія і методика професійної освіти захищено в 2005 р. у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 43 наукових публікаціях автора (19 – одноосібні), з яких 29 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (23 ум. друк. арк.), 6 статей у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 публікації в зарубіжних наукових виданнях), 9 – апробаційного характеру, 5 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (513 найменувань, з них 49 – іноземними мовами) та додатків (11 на 204 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 644 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 386 сторінках. Роботу ілюстровано 12 таблицями та 21 рисунком.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження та вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи наукового пошуку; розкрито сутність концепції дослідження на теоретичному, методологічному й практичному рівнях, конкретизовано загальну і часткові гіпотези, визначено методологічну й теоретичну основи, нормативну базу і методи дослідження; подано характеристику основних етапів дослідження та визначено експериментальна базу для його проведення; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про основні положення, які виносяться на захист, апробацію, особистий внесок, упровадження та опублікування результатів дослідження; вказано відомості про структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Підготовка майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності як педагогічна проблема» – визначено когнітивно-термінологічний апарат дослідження, розглянуто питання про основні періоди становлення військової освіти в провідних країнах світу та Україні, проаналізовано сучасний стан упровадження, структуру та особливості підготовки майбутніх офіцерів запасу в ЗВО України, окреслено концептуальні положення військово-професійної підготовки громадян, які навчаються за програмою офіцерів запасу в ЗВО.

У сучасній психолого-педагогічній літературі підготовка майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності розглядається як ефективний засіб забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань України необхідною кількістю офіцерів запасу, підготовлених до виконання військового обов'язку, проходження служби у військовому резерві в мирний час та дійсної військової служби у воєнний час.

Підготовка офіцерів запасу була розпочата в 30-х рр. ХХ ст. У 1930 р. вводиться вища позавійськова підготовка студентів, яка прирівнювалася до дійсної строкової служби в Збройних Силах, та створювалися військові кафедри у ВНЗ. Метою створення таких підрозділів була підготовка студентів навчальних закладів як молодших командирів для Червоної, а згодом і Радянської Армії, як офіцерів запасу, здатних у воєнний час зайняти посаду молодшого командира¹.

Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. вища позавійськова підготовка замінюється первинним військовим навчанням студентів з метою їхньої початкової військової підготовки до дійсної військової служби строком на один рік після закінчення ВНЗ, а військові кафедри реорганізовано в кафедри військово-фізичної підготовки.

Суттєвого розвитку підготовка офіцерів запасу в цивільних ВНЗ СРСР досягла в 60-70-і рр. ХХ ст. У цей період склалася розгорнута, скоординована і чітко організована система військового навчання студентів, орієнтована на підготовку офіцерів запасу за великою кількістю військово-облікових спеціальностей, функціонувало понад 500 військових факультетів і кафедр.

Після розпаду СРСР і здобуття Україною державної незалежності починається період реформування і перетворення радянської системи підготовки офіцерів запасу. Ці зміни й перетворення мали і досі мають суперечливий характер, містять і позитивні, і негативні аспекти. Вони є наслідком неоднозначних суспільних процесів, явищ і подій, які відбувалися і відбуваються і в Україні, і у світовій практиці. В останні роки неодноразово відбувалася трансформація підходів органів державного і військового управління України до організації підготовки офіцерів запасу в цивільних ЗВО. Вносилися зміни до змісту освітнього процесу, до переліку військово-облікових спеціальностей, за якими готувалися офіцери запасу, скорочувалися і знову відновлювалися військові кафедри цивільних ЗВО, створювалися нові.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та нормативно-правових документів дозволив дійти висновку, що військова підготовка громадян, які навчаються на військових кафедрах ЗВО за програмою підготовки офіцерів запасу, – це універсальна форма організації освітнього процесу в ЗВО, яка органічно поєднує цивільне і військове навчання, створює умови тим, хто навчається, для більш активного використання науково-технічного та освітнього потенціалів ЗВО з метою формування підготовленого і кваліфікованого мобілізаційного резерву офіцерів для Збройних Сил України. Так, Стратегічний оборонний бюлетень України (введено в дію Указом Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016) однією з основних цілей визначає «професіоналізацію сил оборони та створення необхідного військового резерву», підкреслюючи, що це є умовою для формування кадрового потенціалу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, комплектування їх підготовленим та мотивованим особовим складом, створення, утримання та розгортання стратегічного резерву Збройних Сил України.

¹ Закон СРСР від 13.08.1930 р. «Про обов'язкову військову службу». Розділ 10. *Відомості Верховної Ради СРСР*. 1930. № 40. С. 424.

Аналіз становлення військово-професійної освіти офіцерських кадрів за кордоном, зокрема у США, Німеччині, Франції, Великобританії, Російській Федерації, Італії, Туреччині, Швейцарії, Польщі, Японії, Білорусі та Молдові, указує на те, що військово-політичне керівництво зарубіжних країн, особливо країн НАТО, проблемі підготовки офіцерів запасу приділяє значну увагу. Це насамперед стосується уніфікації та підвищення ефективності функціонування чинних систем підготовки та перепідготовки офіцерів, для чого створюються різні організації.

У процесі наукового пошуку встановлено, що в галузі реформування військової освіти зокрема, підготовки громадян – майбутніх офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки ЗВО, можна виокремити дві засадничі цілі: задовольнити потреби Збройних Сил та інших військових формувань України у кваліфікованих військових фахівцях і забезпечити кожному офіцерові запасу оптимальні умови для гармонійного розвитку у ЗВО й професійного росту в Збройних Силах України. Досягнення таких цілей є можливим за умови чіткого виконання завдань підготовки: інтеграції військової освіти й діяльності військових частин; аналізу причин недоліків підготовки фахівців; активізації освітнього процесу; актуалізації ролі загальнонаукових та спеціальних навчальних дисциплін; практичної спрямованості та індивідуалізації навчання громадян; упровадження активних форм і методів навчання громадян; якісного покращення комплектування кафедр військової підготовки викладачами та їхньої відповідальності за якість навчання громадян; удосконалення навчально-матеріальної бази кафедри військової підготовки ЗВО.

Грунтовний аналіз сучасних підходів до підготовки фахівців у вищій школі для їхньої наступної професійної діяльності, представлений в роботах В. Акіндинова, Г. Артюшина, В. Воловник, О. Діденка, В. Дудченка, Д. Іщенко, Л. Романишиної, О. Торічного, В. Ягупова та ін. науковців, дав змогу виокремити основні особливості військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу в Україні, серед яких: складна військово-політична ситуація в Україні, що пред'являє безупинно зростаючі вимоги до вдосконалення освітнього процесу й навчально-матеріальної бази ВНП ЗВО; спрямування основних зусиль на вирішення завдання навчити майбутнього офіцера запасу «вчитися самостійно», оскільки з перших днів військової служби офіцеру потрібно бути всебічно підготовленим до дій в реальних бойових умовах; використання в педагогічній практиці на кафедрі військової підготовки найрізноманітніших форм і методів: мовленнєвих (усне викладення матеріалу, бесіди), наочних та практичних (вправа, тактико-стройове заняття, самостійна робота); мотивація громадян, що є суб'єктивно пережитою спонукальною силою, причиною його навчальної діяльності; нагальна потреба розвинути інтелект тих, хто навчається, з установкою на сприйняття наступних знань, з урахуванням безцінного практичного досвіду застосування військ і сил в умовах проведення АТО (ООС).

Аналіз військової і психолого-педагогічної літератури дозволив обґрунтувати складники військової підготовки майбутніх офіцерів запасу, основні з яких виокремлено у військово-гуманістичну, військово-державну і військово-

професійну освіту, а додатковими (але не менш важливими) є освіта офіцера як підлеглого і як командира.

У період з грудня 2013 р. до жовтня 2014 р. проводився констатувальний етап експерименту з вивчення стану підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. В опитуваннях, тестуваннях, бесідах і анкетуванні взяли участь 46 науково-педагогічних працівників ВНП ЗВО та 540 громадян, які навчаються на кафедрах військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Національного університету водного господарства та природокористування, ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Така вибірка дозволила отримати об'єктивні результати статистичної залежності. На основі визначених причин, що перешкоджають засвоєнню елементів військово-професійної діяльності, були визначені компоненти такого процесу: мотиваційно-цільовий, когнітивний, процесуальний, діагностичний. Мотиваційно-цільовий компонент забезпечує мотивацію підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності зі спрямуванням на кінцеву мету. Когнітивний компонент впливає на сформованість професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу, що забезпечує їхній професійний розвиток. Процесуальний компонент характеризує ефективність процесу підготовки майбутніх офіцерів запасу до професійної діяльності. Діагностичний компонент забезпечує умови для спостереження за процесом вирішення освітніх і виховних завдань.

Критеріями, що відповідають цим компонентам, є: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, результативний. Сформованість готовності до військово-професійної діяльності як результату підготовки визначалася за рівнями: оптимальний, допустимий і критичний.

Для експериментальної перевірки результатів на констатувальному етапі було розроблено відповідні анкети (для науково-педагогічних працівників і для тих, хто навчається), використовувалися розроблені у визначених ВНП ЗВО фонди кваліфікаційних (контрольних) завдань.

На основі результатів констатувального етапу експерименту дійшли висновку, що рівень готовності майбутніх офіцерів запасу до ефективної військово-професійної діяльності є недостатнім і переконує в потребі вдосконалення освітнього процесу ВНП ЗВО шляхом упровадження педагогічної системи такого процесу.

У другому розділі – «Теоретичні і методологічні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти» – розглянуто теоретичні і педагогічні засади, методологічні підходи до професійного становлення військового фахівця; функції військової підготовки; закономірності та принципи військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Детально розглянуто методологічні та педагогічні підходи до навчального процесу, як-от: *історичний*, у результаті реалізації якого був проведений аналіз генези навчання офіцерів на основі врахування історичного досвіду, сучасного стану та напрямів удосконалення професійної освіти фахівців цього профілю;

онтологічний, який дав змогу охарактеризувати «функціональне перебування людини, буття», зокрема курсантів (студентів, слухачів) в умовах військово-професійної підготовки у ЗВО на військовій кафедрі; *гносеологічний*, що сприяв визначенню особливостей професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу на сучасному етапі розвитку вищої військової освіти через застосування форм і методів наукового пізнання, всебічного вивчення, аналізу та порівняння, установленню специфіки і тенденцій розвитку освіти майбутніх військовослужбовців; *системний*, при використанні якого в підготовці майбутніх офіцерів запасу враховувалися заміна певного складника досліджуваної системи; реалізація *технологічного* підходу у вищій військовій школі сприяла не лише вдосконаленню й осучасненню освітнього процесу, а й виникненню нових міждисциплінарних зв'язків і можливостей у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу; *комплексний*, який полягав у тому, що викладачі покликані використовувати методологічний апарат різних наукових галузей: філософії, політології, історії військової справи, юриспруденції, педагогіки, психології; *особистісно орієнтований* підхід здійснював цілеспрямований вплив на особистість майбутнього офіцера запасу; *аксіологічний*, використання якого передбачало формування в студентів (курсантів, слухачів) КВП ЗВО засадничих цінностей, що в комплексі окреслює сферу їхніх ціннісних орієнтацій; *праксеологічний*, який забезпечив взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних чинників у підготовці майбутніх військових фахівців; *акмеологічний*, використання якого сприяло розвитку творчих здібностей майбутніх офіцерів запасу з урахуванням різних аспектів професійної підготовки; *синергетичний*, який дозволив, використовуючи інші методологічні підходи, створити сприятливе освітнє середовище, використати принципи педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності і змодельовати її.

У процесі дослідження визначено, що найбільша потреба практики ВВП ЗВО – у теоретично обґрунтованій педагогічній системі, нових методах навчання й виховання, які б забезпечили успішну реалізацію ідеї розвивального навчання й формування у свідомості майбутніх офіцерів запасу картини світу, адекватної рівню сформованих у них військових знань, умінь і навичок.

Виокремлено функції військової підготовки майбутніх офіцерів запасу, як-от: засвоєння тими, хто навчається, системи знань і способів розумової й практичної діяльності; розвиток інтелекту й формування наукового мислення студентів, тобто їхньої пізнавальної самостійності й творчих здібностей як основи їхнього світогляду; формування «повноцінного суб'єкта діяльності, пізнання й спілкування», що відповідає вимогам кваліфікаційних характеристик і державного кадрового замовлення; формування навичок творчого засвоєння знань щодо прийняття рішення на посаді командира механізованого (артилерійського чи іншого) підрозділу для виконання поставлених завдань; формування й нагромадження досвіду практичної діяльності; формування в громадян, які навчаються за програмою офіцерів запасу мотивів навчання, соціальних, моральних і пізнавальних потреб.

Результати аналізу практики підготовки громадян у ВНП ЗВО за програмою офіцерів запасу дозволили обґрунтувати групи закономірностей цього процесу: соціальні; стратегічні; тактичні; психолого-педагогічні; специфічні педагогічні; результативність функціонування процесу забезпечення якості військово-професійної підготовки від своєчасного виявлення і вирішення нових суперечностей; залежність якості військово-професійної підготовки від професіоналізму викладачів; залежність мети, змісту навчання від змісту і особливостей професійної діяльності випускників військових кафедр.

Було визначено, що основними дидактичними принципами організації освітнього процесу на КВП ЗВО є принципи: *науковості; систематичності й послідовності; зв'язку теорії із практикою; свідомості й активності; поєднання індивідуального й колективного в навчанні; наочності; доступності; міцності отриманих знань; надійності навчання*, у яких відображено великий історичний досвід, суспільний і педагогічний зміст, також є важливим, що вони не суперечать подальшому розвитку теорії навчання у вищій школі, є стабільними й постійними за сутністю.

Поряд з дидактичними принципами, виокремлено основні специфічні принципи, як-от: *пріоритетності забезпечення національної безпеки і збереження незалежності та суверенітету держави; безперервності військово-педагогічного процесу ВНП ЗВО та узгодженості його з освітніми програмами факультетів (інститутів) ЗВО; універсальності освітнього процесу ВНП ЗВО з урахуванням сучасних досягнень військової науки і техніки; узгодженості заявлених державою вимог до підготовки майбутнього офіцера запасу і наявного у ВНП ЗВО кадрового та матеріально-технічного потенціалу.*

Додаткові специфічні принципи покладені в основу формування високої особистої відповідальності за прийняття та реалізацію рішень у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів запасу. Було доведено, що ефективними специфічними принципами є такі: *педагогічної рефлексії, контекстності, інтеграції, суб`єкт-діяльнісного навчання, комунікативності.*

Педагогічна рефлексія пов'язана з усвідомленням і регуляцією особистістю майбутнього офіцера способів здійснення військово-професійних функцій, а рівень її розвитку виступає провідним чинником досягнення військовим фахівцем ефективних результатів службової діяльності. Принцип *контекстності*, тобто не ізольованого уявлення предмета вивчення, а в зіставленні його з певним контекстом (контекстами), передбачає потребу всебічного забезпечення освітнього процесу ВНП ЗВО. Принцип *інтеграції* активно використовується в освіті для встановлення міждисциплінарних зв'язків. Принцип *суб`єкт-діяльнісного навчання* дозволяє спрямувати освітній процес ВВНЗ (ВНП ЗВО) на особистість студента (курсанта, слухача), створити максимально сприятливі умови для гармонійного розвитку його здібностей, з урахуванням його індивідуальних психофізіологічних особливостей, життєвих пріоритетів, схильностей та інтересів. Принцип *комунікативності* допомагає зосередити увагу на вдосконаленні мовних навичок майбутніх офіцерів запасу під час обговорення навчального матеріалу, обґрунтування прийнятих рішень на навчальний бій,

постановки бойових завдань, навичок вільного й логічного висловлювання власних думок, специфічних навичок ведення перемовин за допомогою засобів зв'язку.

У третьому розділі – «Концептуальні основи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності» – уточнено зміст і сутність когніції «професіоналізм» майбутнього офіцера запасу, обґрунтовано низку концептуальних положень щодо їхньої підготовки до ефективної військово-професійної діяльності; охарактеризовано навчально-методичний комплекс як складник педагогічного супроводу освітнього процесу.

На відміну від офіцера – випускника ВВНЗ, випускник ВВП ЗВО, насамперед ототожнює себе з професійною діяльністю як фахівця певної цивільної спеціальності, за якою навчався у ЗВО, а щодо військової служби, то таку розглядає як потенційно (але не обов'язково) можливу, до виконання обов'язків якої він певним чином підготовлений. Для ефективного здійснення військової діяльності важливим чинником наявності у військовослужбовців сформованої військово-професійної компетентності як здатності його до успішного виконання професійних завдань.

Сутність військово-професійної компетентності виражається у сформованості у військовослужбовців комплексу якостей, що відповідають вимогам військової служби. Формування військово-професійної компетентності продовжується в процесі службової діяльності.

За результатами дослідження дійшли висновку, що в сучасних умовах вища військова освіта є важливим складником вищої освіти, і зміни, які відбуваються в освітній галузі загалом, стосуються й військової освіти. Відбувається розробка нових концептуальних підходів до реалізації інновацій у військовій освіті. У зазначеному аспекті саме компетентнісний підхід до організації військової підготовки майбутніх офіцерів запасу набув особливої актуальності і важливості. Тому вирішення завдань підготовки майбутніх офіцерів запасу має бути спрямоване на формування військово-професійної компетентності, необхідної для виконання функціональних обов'язків. Основою для формування військово-професійної компетентності була обрана розроблена концепція підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Розроблено концепцію підготовки майбутніх офіцерів запасу, цьому передувало вдосконалення змісту такої підготовки на основі принципу модульності і компетентності, використання методологічних підходів, визначення структурних компонентів (мотиваційно-цільовий, когнітивний, процесуальний, діагностичний) підготовки, специфіки процесу (одержання цивільної і військової спеціальностей одночасно).

Узагальнення поглядів науковців на взаємообумовленість підготовки до діяльності й безпосередньо військово-професійної діяльності, дозволило дійти висновку, що змістом підготовки є засновані на внутрішніх мотиваційно-стимулювальних установках, направленості особистості на теоретичні знання, професійні уміння особистості, набуті в процесі підготовки до військово-професійної діяльності. Військово-професійна підготовка при такому підході

може бути детермінована ефективністю володіння професійними вміннями і є показником якості підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Таким чином, підготовка майбутнього офіцера запасу – випускника КВП ЗВО до військово-професійної діяльності визначається як складна, залежна від характеру і умов професійної діяльності офіцера, багаторівнева характеристика його особистості, що охоплює систему мотивів, установок, психічних станів особистості, а також спеціальних знань, умінь і навичок (базових компетенцій), які дозволяють суттєво підвищити ефективність військово-професійної діяльності офіцера.

Було розроблено навчально-методичний комплекс, який забезпечив практику підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, що передбачило наявність і функціонування низки елементів, які є обов'язковими в педагогічній системі підготовки майбутніх офіцерів запасу. Насамперед це прикафедральна навчальна матеріально-технічна база, що містить спеціалізовані навчальні аудиторії, навчальні лабораторії і лабораторно-демонстраційні комплекси, зразки навчальної зброї, озброєння і навчально-бойової техніки; тренажерні засоби та спеціально-обладнані приміщення для їхнього використання в навчальному процесі; навчальні поля для вивчення окремих блоків тем з тактичної і тактико-спеціальної підготовки з відповідним переносним обладнанням (мішенні поля, засоби імітації, польові навчальні класи тощо). Для формування в майбутніх військових фахівців професійної компетентності обов'язковим елементом навчально-методичного комплексу є обладнання місць для несення громадянами, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, внутрішньої служби (черговий кафедри, помічник чергового кафедри, днювальні кафедри, днювальний парк навчально-бойових машин тощо). Усе це вимагало забезпечення системності процесу і розробки педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до професійної діяльності.

У четвертому розділі – «Педагогічна система підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності» – визначено поетапність підготовки майбутніх офіцерів запасу до професійної діяльності у ВВП ЗВО; розглянуто організаційно-педагогічні умови та методичні основи такого процесу; розроблено та обґрунтовано педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, подано структурно-функціональну модель педагогічної системи.

Розробка педагогічної системи проводилася з урахуванням особливостей підготовки офіцерів запасу: необхідність урахування і загальних закономірностей формування особистості, і індивідуальних особливостей майбутніх офіцерів запасу, розвитку їхніх індивідуальних здібностей, що пов'язано з поєднанням військово-професійної підготовки із загальноосвітньою і профільною підготовкою відповідно до державних стандартів; упровадження організаційно-педагогічних заходів щодо інтеграції змісту загальної професійної і військово-спеціальної освіти; важливість урахування психологічних особливостей віку громадян, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, адже студенти не завжди

морально і психологічно готові до того, щоб узяти на себе відповідальність, зумовлену специфікою військової служби, особливо в умовах реального бою.

Система розглядалася як закономірні стійкі зв'язки між її складниками, що відображають «просторове та часове розміщення компонентів і характер їхньої взаємодії» (С. Сисоєва). Це дозволило науково обґрунтувати педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, у якій відображено взаємозв'язок усіх її складників.

Важливою є цільова спрямованість педагогічної системи, основою якої є загальнонаукові, методологічні, розвивальні орієнтації.

Наступним складником обрано комплекс дидактичних (науковості; систематичності й послідовності; зв'язку теорії із практикою; свідомості й активності; поєднання індивідуального й колективного в навчанні; наочності; доступності; міцності отриманих знань; надійності навчання) і специфічних принципів (пріоритетності забезпечення національної безпеки і збереження незалежності і суверенітету держави; безперервності військово-педагогічного процесу ВНП ЗВО та узгодженості його з освітніми програмами факультетів (інститутів) ЗВО; універсалізації освітнього процесу ВНП ЗВО з урахуванням сучасних досягнень військової науки і техніки; узгодженості заявлених державою вимог до підготовки майбутнього офіцера запасу і наявного у ВНП ЗВО кадрового та матеріально-технічного потенціалу); зміст військових дисциплін.

Важлива роль відведена ще одному складнику – методологічним і педагогічним підходам (системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісно орієнтований, культурологічний, синергетичний).

Наступним складником педагогічної системи є організаційно-педагогічні умови. Організаційно-педагогічними умовами забезпечення якісної підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності виокремлено: забезпечення системності та поетапності підготовки майбутніх офіцерів запасу; формування пізнавальної активності та позитивної мотивації громадян, які навчаються на військових кафедрах, до майбутньої військово-професійної діяльності; створення у ВВНЗ (ВНП ЗВО) позитивного середовища, сприятливого для формування в майбутніх офіцерів запасу готовності до ефективної військово-професійної діяльності; використання сучасної діагностики сформованого рівня готовності громадян – майбутніх офіцерів запасу до ефективної військово-професійної діяльності.

Перша організаційно-педагогічна умова, яка є визначальною серед інших, забезпечується впровадженням в освітній процес авторської педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу. У процесі дослідження визначили поетапність підготовки майбутніх офіцерів запасу до професійної діяльності: на першому етапі (перший рік – 5–6 семестри) здійснюється формування й удосконалення загальновійськових знань і навичок в обсязі первинної військово-професійної підготовки, формуються військово-технічні й військово-спеціальні знання та навички офіцера-фахівця на основі інтеграції загальнонаукових і спеціальних навчальних дисциплін кафедри військової підготовки і ЗВО,

вивчається взаємодія систем за принциповими схемами, досліджуються фізичні процеси в елементах і вузлах апаратури, вивчається організація й способи бойового застосування озброєння і бойової техніки за відповідною військово-обліковою спеціальністю в обсязі підрозділу й окремої частини. На *другому етапі* (другий рік навчання – 7–8 семестри) здійснюється вдосконалення військово-технічних і військово-спеціальних знань, практичних навичок й умінь у повному обсязі за встановленим посадовим призначенням офіцера запасу ланки «командир взводу – командир роти (батареї)», удосконалюються знання тактико-спеціальної та військово-спеціальної підготовки щодо дій частин і підрозділів в бою, основна увага приділяється практиці проведення занять із механізованим (артилерійським) взводом із загальновійськової і тактико-спеціальної підготовки, реалізується на практиці добір змісту спеціальної підготовки студентів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і потреб, формується творча активність і забезпечується розвиток професійних якостей особистості. *Третій етап*, на якому вдосконалюється практична майстерність і навички роботи в реальних польових умовах, у складі розрахунків, екіпажів і обслуг на посадах командирів підрозділів або їхніх заступників із роботи з особовим складом. Саме під час цього етапу студенти (курсанти, слухачі) не лише особисто відпрацьовують навички в поводженні з озброєнням бойових машин, виконують вправи стрільб зі стрілецької зброї та гранатометів, водіння навчально-бойових машин, але й ретельно відпрацьовують питання формування управлінської підготовленості, лідерських якостей.

Друга умова впроваджувалася шляхом реалізації професійно орієнтованих технологій освітнього процесу КВП ЗВО і чіткого розуміння того, що позитивна мотивація до військового навчання повинна формуватися не з моменту зарахування громадянина на навчання за програмою офіцера запасу, а раніше – з першого дня його навчання у ЗВО. Ефективна взаємодія між кафедрою військової підготовки та іншими факультетами (інститутами) ЗВО реалізовувалася через тематичні бесіди зі студентами, присвячені визначним датам в історії держави, українського війська, військового гарнізону дислокації ЗВО; раціональне планування освітнього процесу для тих, хто навчається за програмою офіцера запасу. Дієвим став досвід призначення позаштатних відповідальних з числа науково-педагогічних працівників кафедри військової підготовки за співпрацю з факультетами (інститутами) ЗВО.

Третя умова впроваджувалася шляхом використання в освітньому процесі ВНП ЗВО сучасних методів управління якістю ВПО, а також дотримання етапності навчання. Це й обладнання навчальних аудиторій необхідними зразками озброєння, техніки, тренажерних засобів, військово-технічного майна; і створення в ЗВО атмосфери загальної поваги до самого процесу навчання за програмою офіцера запасу та до його учасників – студентів і викладачів; і використання в освітньому процесі досвіду з військ, насамперед випускників кафедри, які проходили службу в зоні проведення АТО (ООС).

Дієвою стала участь ректорів ЗВО, проректорів, деканів факультетів і директорів інститутів у навчально-виховних заходах, які проводяться на кафедрах

військової підготовки. Особливо цінним для зазначеного вище середовища є ознайомлення керівництва з організацією навчальних зборів, якими завершується навчання за програмою офіцера запасу, а також участь у ритуалі складання випускниками військової присяги на вірність українському народові.

Четверта організаційно-педагогічна умова впроваджувалася за рахунок поєднання моделювання змісту навчальних матеріалів з урахуванням контексту майбутньої військово-професійної діяльності випускників КВП ЗВО та організації дієвого контролю й діагностики щодо розвитку в майбутніх офіцерів запасу певного рівня готовності до військово-професійної діяльності й у мирний час, і в бойових умовах. Зокрема, в освітньому процесі це реалізовувалося шляхом проведення тактичних летючок; використання на заняттях методу рольових ігор з почерговим виконанням студентами обов'язків посадових осіб взводу (роти, батареї); тренуванням у виконанні нормативів бойової підготовки Сухопутних військ; навчання методикам оцінювання морально-психологічного стану особового складу підрозділу тощо.

Комплексне використання інформаційних, комунікаційних та інтерактивних технологій у процесі реалізації визначених організаційно-педагогічних умов спрямовувалися на досягнення необхідного рівня професійної компетентності військових фахівців, підвищення якості їхньої підготовки, удосконалення загальновійськових знань і навичок первинної військово-професійної підготовки, активної міжсуб'єктної взаємодії, формування військово-технічних і військово-спеціальних знань, професійної мотивації. Це сприяло реалізації організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Визначено методичні основи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на військових кафедрах ЗВО, які дозволили забезпечити розвиток в учасників освітнього процесу на КВП ЗВО навичок рефлексивного мислення в результаті осмислення, оцінювання та аналізу власних результатів, усунення труднощів і осмислення досягнень в освоєнні окремих навчальних елементів, модулів й дисципліни загалом. Серед них: упровадження компетентнісного підходу відповідно до вимог освітніх стандартів вищої професійної освіти; комплексне застосування активних та інтерактивних методів навчання; бально-рейтингової системи; модульного принципу навчання; організації самостійної роботи та розвиток рефлексивних навичок у тих, хто навчається; використання засобів дистанційної підтримки сучасних методів навчання у ЗВО; оперативне й відповідне вдосконалення навчальної матеріально-технічної бази навчальних підрозділів. Методичні основи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності знайшли відображення в методичних вказівках для студентів і методичних рекомендаціях для викладачів.

Це забезпечило одержання під час експериментального дослідження кількісно-якісних залежностей комплексного впливу всього різноманіття ергономічних факторів на показник готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності та якості виконання ними посадових функцій фахівців. Оцінка якості підготовленості фахівців була визначена за допомогою

показників рівня й міцності знань громадян після закінчення навчання. Оцінювання рівня й міцності знань тих, хто навчається, ефективність освітнього процесу на кафедрі військової підготовки ЗВО здійснювалася в інтересах пошуку оптимальних організаційних форм, змісту й методичних прийомів підготовки висококваліфікованих, професійно навчених військових фахівців у межах відведеного часу на його підготовку, з максимальним використанням можливостей науково-педагогічних працівників і навчально-матеріальної бази, мінімальними витратами матеріальних засобів. Показником рівня знань майбутніх офіцерів запасу, отриманих після закінчення ними навчання, вважали ймовірність виконання вимог посадових функцій.

Взаємозв'язок між складниками педагогічної системи подано схематично через структурно-функціональну модель (рис. 1).

Ефективність структурно-функціональної моделі педагогічної системи досягалася завдяки повноті, системності, взаємозв'язку її складників.

У структурно-функціональній моделі виділено чотири блоки: методологічно-цільовий (об'єднує мету, методологічні підходи, завдання і специфічні принципи підготовки); організаційно-змістовий (характеризується наявністю сучасних методів управління якістю освіти, шляхів підвищення якості військово-професійної освіти, етапами навчання); процесуально-діяльнісний (відображає комплексні та спеціальні засоби навчання, компоненти професійної підготовки (мотиваційно-цільовий, когнітивний, процесуальний і діагностичний), критерії (мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, результативний); рефлексивно-результативний (об'єднує моніторинг і самооцінку, результат).

Кожний з блоків виконує свою функцію і водночас вони об'єднані в єдину систему, залишаючи можливість переходу від результатів до мети.

У п'ятому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності» – висвітлено та обґрунтовано вибір методики проведення формувального етапу експерименту щодо сформованості зазначеної підготовки, наведено аналіз результатів сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності в процесі навчання у ВНП ЗВО.

З метою подолання виявлених на констатувальному етапі експерименту недоліків і суперечностей підготовки офіцерів запасу було проведено формувальний етап дослідження, який дав можливість перевірити ефективність авторської педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Дослідно-експериментальну роботу проведено в умовах освітнього процесу кафедр військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Національного університету водного господарства та природокористування. Для її здійснення було сформовано експериментальну (ЕГ – 226 осіб) та контрольну (КГ – 222 особи) групи (по 8 навчальних взводів студентів в кожній). З метою забезпечення репрезентативності вибірки склад груп

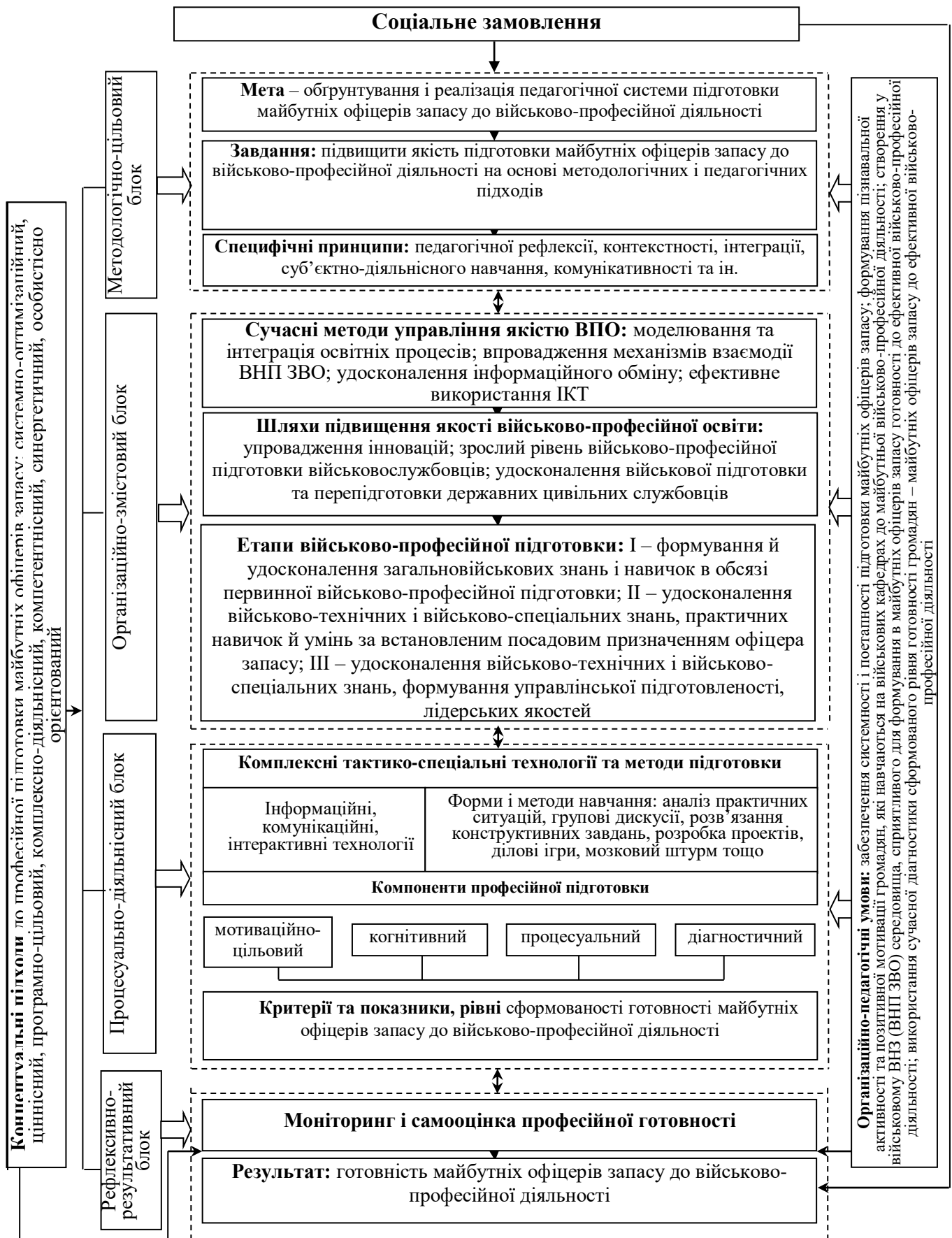

Рис.1 Структурно-функціональна модель педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності

було визначено таким чином: генеральна сукупність – середній ліцензований обсяг підготовки майбутніх офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки зазначених вище ЗВО; вибірккову сукупність було сформовано зі студентів однотипних навчальних взводів.

Усього в ЕГ та КГ було задіяно 448 студентів. Комплектування КГ та ЕГ було здійснено на початковій стадії планування експерименту. Основні якісні показники ЕГ та КГ характеризувалися переважно однаково, що забезпечило досить високу об'єктивність вихідних положень для проведення експериментальної роботи. Крім цього, було враховано й інші фактори: узгодженість заходів кураторів навчальних взводів студентів ЕГ та КГ, наявність єдиних документів, що регламентують освітній процес на кафедрі військової підготовки, тощо.

Під час формувального етапу експерименту було реалізовано виокремлені організаційно-педагогічні умови та педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності; упроваджено рекомендації для науково-педагогічного складу, кураторів навчальних взводів та управління ВВП ЗВО, спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу та вдосконалення особистісних професійно важливих якостей майбутніх офіцерів запасу; проведено методичну роботу з науково-педагогічним складом, надано консультативну допомогу викладачам-початківцям з метою активізації пошуку нових форм і методів проведення всіх форм занять з військової підготовки. Методична робота, що проводилася з науково-педагогічним складом, дала позитивні результати.

Середньостатистичні результати педагогічного експерименту щодо визначення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності подано в табл. 1.

Таблиця 1

Загальні результати сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, %

Рівні сформованості	Етапи педагогічного експерименту			
	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	КГ (222 ст.)	ЕГ(226 ст.)	КГ(222ст.)	ЕГ(226 ст.)
Оптимальний	3,6	2,2	6,75	28,75
Середній	41,9	41,15	47,95	58,45
Критичний	54,5	56,65	45,3	12,8

Перевірено достовірність отриманих результатів з використанням критерій Пірсона χ^2 . Висунута гіпотеза H_0 : відмінність результатів за рівнями сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності в експериментальній та контрольній групах не суттєва. Тоді альтернативна гіпотеза H_1 : відмінність результатів за рівнями сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу в експериментальній та контрольній групах суттєва,

де n_e , n_k – відносні частоти готовності громадян відповідних груп.

Розраховуючи значення критерію за емпіричними даними, ми отримали:

$$\chi^2_{\text{екс}} = \frac{(0,2875-0,0675)^2}{0,0675} + \frac{(0,5845-0,4795)^2}{0,4795} + \frac{(0,128-0,453)^2}{0,453} \approx 0,846.$$

Оберемо рівень значущості $\alpha = 0,05$ (надійна ймовірність 95 %). Критичне значення критерію за ступенем вільності $k-r=2$ ($k=3$ – кількість інтервалів; $r=1$ – кількість встановлених зв'язків) та рівнем значущості знаходимо за таблицями значень критерію Пірсона $\chi_{\text{кр}} = 0,103$.

Отже, $\chi_{\text{екс}} > \chi_{\text{кр}}$. Відповідно до правил прийняття рішення нульова гіпотеза відхиляється на користь альтернативної, тобто відмінність результатів за рівнями сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу в експериментальній та контрольній групах суттєва.

У результаті проведення формувального етапу експерименту, в основу якого було покладено розроблену концепцію та педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, відбулися позитивні зміни в рівнях сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Результати експерименту засвідчили, що під час формувального етапу експерименту відбулися позитивні зміни рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності в експериментальній групі, а в контрольній групі покращення були незначними.

Таким чином, авторська педагогічна система підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності успішно апробована в ході формувального етапу педагогічного експерименту. Якісний і кількісний аналіз одержаних результатів підтвердив її ефективність та можливість впровадження у військово-навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми підготовки громадян за програмою офіцерів запасу в ЗВО та подано нове вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, що дозволило зробити такі **висновки**:

1. Сучасним Збройним Силам України потрібні офіцери, які аналітично мислять, спроможні відчувати дух часу і діяти відповідно до його вимог. На основі аналізу наукових досліджень і теоретико-методологічних підходів щодо організації освітнього процесу в ВНП ЗВО України визначено сутність та зміст підготовки майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності, концептуальних положень, які розкривають теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Під змістом підготовки розуміють зміст освітнього процесу прогресивних змін властивостей і якостей особистості, необхідною умовою якого є особливим чином організована діяльність. Підготовка майбутніх офіцерів запасу на кафедрі військової підготовки у ВНП ЗВО характеризується такими складниками: навчальна робота; методична робота; підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, інженерно-технічного та навчально-допоміжного

складу; науково-дослідна, винахідницька і раціоналізаторська робота; заходи з розвитку та вдосконалення навчально-матеріальної бази і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; виховна робота, заходи щодо підтримання дисципліни, внутрішнього порядку; заходи щодо дотримання режиму таємності; господарча діяльність. Структура підготовки майбутніх офіцерів запасу представлена: військово-гуманістичною освітою; військово-державною (політичною) освітою; військово-професійною (спеціальною) освітою; освітою майбутнього офіцера запасу як командира, керівника (лідера).

На основі детального вивчення стану підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності на військових кафедрах ЗВО визначено компоненти професійної підготовки, критерії та показники рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Основними компонентами підготовки визначено: мотиваційно-цільовий, когнітивний, процесуальний, діагностичний. Критеріями обраних компонентів обрано: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, результативний. Кожний з критеріїв характеризує певне спрямування: навчально-методичне забезпечення; кадрове забезпечення; науково-дослідницьке забезпечення; виховна діяльність; поточні та підсумкові результати навчання і виховання.

Визначено стан сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів запасу до такої діяльності за рівнями: оптимальний, допустимий, критичний. Установлено, що підготовка офіцерів запасу в ЗВО України певною мірою не відповідає вимогам часу, насамперед це стосується сформованості професійної готовності майбутніх військових фахівців до військово-професійної діяльності в мирний час та в бойових умовах.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що підготовка офіцерів запасу розпочалася в 30-х рр. ХХ ст. Процес проводився поетапно: *перший етап* (1930 р.) – вводиться вища позавійськова підготовка студентів, яка прирівнюється до дійсної строкової служби в Збройних Силах, та створюються військові кафедри у ВНЗ; *другий етап* (кінець 30-х рр. ХХ ст.) – вища позавійськова підготовка замінюється первинним військовим навчанням строком на один рік після закінчення ВНЗ (це був крок на заморожування підготовки офіцерів запасу); *третій етап* (з квітня 1944 р.) характеризується введенням нової Програми з військової підготовки у ВНЗ і Положенням про військові кафедри в цивільних вищих навчальних закладах; на *четвертому етапі* (60-70-і рр. ХХ ст.) склалася розгорнута, скоординована і чітко організована система військового навчання студентів, орієнтована на підготовку офіцерів запасу за великою кількістю військово-облікових спеціальностей.

Сучасний етап розпочався після розпаду СРСР і здобуття Україною державної незалежності. Цей етап характеризується реформуванням і перетворенням радянської системи підготовки офіцерів запасу. Зміни і перетворення мали і мають суперечливий характер, містять і позитивні, і негативні аспекти. В останні роки неодноразово трансформувалися підходи органів державного і військового управління України до організації підготовки офіцерів запасу в цивільних ЗВО. Вносилися зміни до змісту освітнього процесу,

до переліку військово-облікових спеціальностей, за якими готувалися офіцери запасу, скорочувалися і знову відновлювалися військові кафедри цивільних ЗВО, створювалися нові. Модернізація підготовки майбутніх офіцерів запасу проводиться й надалі.

3. Розроблено концепцію підготовки майбутніх офіцерів запасу, головні ідеї якої виявляються на чотирьох рівнях: *методологічний рівень* відображає взаємозв'язок та взаємний вплив загальнонаукових підходів до вивчення проблеми, як-от: системний; діяльнісний; аксіологічний; компетентнісний; культурологічний; особистісно орієнтований, акмеологічний, синергетичний, праксеологічний.

Теоретичний рівень визначає комплексну систему вихідних параметрів, дефініцій, теоретичних основ підготовки майбутніх офіцерів запасу;

На методичному рівні розглядається педагогічна система підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності як цілісна, що враховує її професійну спрямованість, відповідає сучасному рівню розвитку науки та інноваційних технологій, вимогам інформаційного суспільства і сучасним освітнім парадигмам.

Практичний рівень передбачає прикладну реалізацію всіх складників педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Реалізація концепції в підготовці майбутніх офіцерів запасу сприяла обґрунтуванню загальнонаукових підходів, принципів, закономірностей та розробці педагогічної системи такої підготовки.

4. Визначено і теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності: забезпечення системності та поетапності підготовки майбутніх офіцерів запасу; формування пізнавальної активності та позитивної мотивації громадян, які навчаються на військових кафедрах до майбутньої військово-професійної діяльності; створення у військових ВНЗ (ВНП ЗВО) середовища, сприятливого для формування в майбутніх офіцерів запасу готовності до ефективної військово-професійної діяльності; використання сучасної діагностики сформованого рівня готовності громадян – майбутніх офіцерів запасу до ефективної військово-професійної діяльності. Упровадження цих умов сприяло позитивним змінам у підготовці майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, дозволило конкретизувати діагностичний компонент підготовки випускника кафедри військової підготовки до виконання вимог посадових функцій в обов'язі службових обов'язків офіцера (командира взводу, заступника командира роти (батареї)).

5. Проведений аналіз освітнього процесу на кафедрах військової підготовки ЗВО засвідчив необхідність розробки педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. У процесі дослідження було розроблено і теоретично обґрунтовано авторську педагогічну систему, складниками якої є: цільове спрямування, закономірності підготовки, комплекс дидактичних і специфічних принципів (пріоритетності забезпечення національної

безпеки і збереження незалежності і суверенітету держави; безперервності військово-педагогічного процесу ВНП ЗВО та узгодженості його з освітніми програмами факультетів (інститутів) ЗВО; універсалізації освітнього процесу ВНП ЗВО з урахуванням сучасних досягнень військової науки і техніки; узгодженості заявлених державою вимог до підготовки майбутнього офіцера запасу і наявного у ВНП ЗВО кадрового та матеріально-технічного потенціалу); зміст військових дисциплін; методологічні і педагогічні підходи (системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісно орієнтований, культурологічний синергетичний), організаційно-педагогічні умови, методичні аспекти. Взаємозв'язок між складниками відображений у структурно-функціональній моделі, яка містить чотири блоки (методологічно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний і рефлексивно-результативний), що гармонізує мету з результатами дослідження. Структурні елементи взаємопов'язані системотвірним фактором – метою.

6. Експериментально перевірено ефективність педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Одержані під час проведеного педагогічного експерименту результати кількісного і якісного аналізу засвідчили, що реалізація педагогічної системи зумовила суттєві зміни рівнів сформованості кожного компонента готовності до військово-професійної діяльності та досліджуваного феномена загалом, що підтверджено за допомогою методів математичної статистики (критерію Пірсона χ^2). Після проведення формульованого етапу експерименту простежено зростання в ЕГ кількості майбутніх офіцерів запасу з оптимальним і середнім рівнями сформованості готовності до військово-професійної діяльності (на 37,1 % і 7,9 % відповідно) та водночас зниження відсотка майбутніх офіцерів запасу з критичним рівнем сформованості готовності (на 29,2 %). У ході експерименту доведено, що впровадження педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності забезпечило отримання на його завершальному етапі позитивної динаміки підвищення рівнів сформованості його компонентів. Результати експериментальної роботи дають змогу стверджувати про ефективність запровадженої педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності, а отже, є підтвердженням істинності сформульованої наукової гіпотези. Отже, підтверджено дієвість педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

7. Для забезпечення ефективності підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності був розроблений навчально-методичний комплекс на основі синергії системного і міждисциплінарного підходу до вивчення спеціальних дисциплін, які вивчаються або раніше вивчалися на відповідному факультеті (інституті, ЗВО) і навчальних предметів на кафедрі військової підготовки. У такий комплекс внесено: характерні для військового навчання комплексні предметно та професійно орієнтовані завдання, що суттєво підвищує якість освітнього процесу. У результаті теоретичні знання набувають практичної направленості, знання оперативно матеріалізуються в професійній

діяльності. Доведено, що для ефективного використання в освітньому процесі кафедри військової підготовки навчально-методичний комплекс підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності повинен передбачати наявність і функціонування таких елементів: прикафедральна навчальна матеріально-технічна база, що охоплює спеціалізовані навчальні аудиторії, навчальні лабораторії і лабораторно-демонстраційні комплекси, зразки навчальної зброї, озброєння і навчально-бойової техніки; тренажерні засоби та спеціально-обладнані приміщення для їхнього використання в освітньому процесі; навчальні поля для вивчення окремих блоків тем з тактичної і тактико-спеціальної підготовки з відповідним переносним обладнанням (мішенні поля, засоби імітації, польові навчальні класи тощо); обладнані місця для несення громадянами, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу внутрішньої служби (черговий кафедри, помічник чергового кафедри, днювальні кафедри, днювальні парку навчально-бойових машин тощо).

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності й потребує подальшого розроблення науково-методичного супроводу. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків вважаємо розроблення діагностики формування в майбутніх офіцерів запасу в процесі навчання у ВВНЗ (ВНП ЗВО) управлінських та лідерських якостей як першочергової умови успішної військово-професійної діяльності в умовах ведення бойових дій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Зорій Я. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти: [моногр.]. Чернівці: ЧНУ, 2018. 420 с.
2. Зорій Я. Б. Створення єдиного навчально-виховного середовища на кафедрі військової підготовки цивільного вищого навчального закладу як чинник удосконалення патріотичної підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Збірник наукових праць* [Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького]. Хмельницький: вид-во НАДПС України ім. Б.Хмельницького, 2006. № 37, ч. II. С. 83–85.
3. Чабаненко В., Зорій Я. Теоретичні основи і практика формування методичних навичок у студентів кафедр військової підготовки цивільних ВНЗ. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2006. Вип. 300. С. 179–183.
4. Зорій Я. Б., Чабаненко В. П. Особливості соціальної адаптації студентів – майбутніх офіцерів запасу в процесі військово-патріотичної підготовки у цивільному вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки*. Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2007. № 40, ч. II. С. 109–111.
5. Зорій Я., Хомік І. Особливості виховної роботи зі студентами ЗВО – майбутніми офіцерами запасу в умовах входження України до Болонського процесу. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.:

Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2007. Вип. 331. С. 53–58.

6. Зорій Я., Чабаненко В. Особливості структури педагогічної діяльності викладача кафедри військової підготовки цивільного вищого навчального закладу. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2007. Вип. 362. С. 48–53.

7. Чабаненко В. П., Зорій Я. Б. Роль фізичної культури в прищепленні студентам кафедр військової підготовки методичних умінь. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів: ЧДПУ, 2007. Вип. 44. С. 302–305.

8. Зорій Я., Іценко О. Особливості формування у майбутніх офіцерів запасу патріотичних якостей на заняттях з військових статутів та стройової підготовки. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 387. С. 50–57.

9. Чабаненко В. П., Зорій Я. Б. Особливості фізичного виховання у системі підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів: ЧДПУ, 2008. Вип. 55, т. II. С. 432–434.

10. Чабаненко В., Зорій Я. Особливості формування професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 452. С. 175–182.

11. Зорій Я. Б., Руснак І. С. Функціонування системи військової освіти України в умовах модернізації вищої освіти у світлі Болонського процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2010. № 54. С. 48–50.

12. Зорій Я. Б., Чабаненко В. П. Технологічний підхід до оцінки якості професійної підготовки майбутнього офіцера запасу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка і психологія. Ялта: РВВ КГУ, 2010. Вип. 25, ч. I. С. 119–124.

13. Чабаненко В. П., Зорій Я. Б. Формування організаційно-методичної самостійності студентів кафедр військової підготовки в умовах модернізації вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць. Сер. 16: *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Київ: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 14 (24). С. 286–290.

14. Чабаненко В. П., Зорій Я. Б., Гауряк О. Д. Фізична підготовка як системна складова підготовки майбутніх фахівців (на прикладі підготовки офіцерів запасу). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць. Сер. 15: *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури і спорту*. Київ: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 11. С. 478–481.

15. Чабаненко В., Зорій Я., Мосейчук Ю., Гусак В., Васильчук А. Фізичне виховання як системна складова підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Молода*

спортивна наука України: зб. наук. праць. Львів: ЛДУФК, 2011. Вип. 15, т. 4. С. 165–169.

16. Зорій Я. Б. Педагогічні умови розвитку когнітивного інтересу у студентів кафедр військової підготовки цивільних вищих навчальних закладів України. *Освіта регіону: укр. наук. журн.* 2012. № 1. С. 313–316.

17. Зорій Я. Б. Проблеми та особливості формування військово-професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. наук. праць*. Сер.: Педагогіка і психологія. Ялта: РВВ КГУ, 2014. Вип. 42, ч. 4. С. 144–149.

18. Bohatyrets V., Zoriy Ya. *Civil-military relations and territorial defense issues. Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem*. Ostrowiec Świętokrzyski, 2016. № 2 (7). S. 289–298.

19. Зорій Я. Б. Результати педагогічного експерименту щодо формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 174–181.

20. Зорій Я. Б., Шпанко М. А. Особливості професійно-особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів запасу у вищих навчальних закладах України. *Молодий вчений: наук. журн.* 2017. № 3.1 (43.1). С. 147–150.

21. Pnytskyu I., Okornyyu A., Palatnyu A., Pityn M., Kyselytsia O., Zoriy Ya. *Use of boxing to improve the physical education content in lyceums with intensive military and physical training*. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. Vol. 18 (1), art. 35. pp. 262–269. doi:10.7752/jpes.2018.01035.

22. Зорій Я. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів запасу у провідних країнах світу. *Освітній простір України: наук. журн.* Івано-Франківськ, 2018. Вип. 12. С. 91–98.

23. Зорій Я. Навчально-методичний комплекс для підготовки майбутніх офіцерів запасу у закладах вищої освіти. *Педагогічний часопис Волині: наук. журн.* Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2018. № 3 (10). С. 115–121.

24. Зорій Я. Організаційно-педагогічні умови забезпечення формування в закладах вищої освіти військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: педагогічні науки. Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2018. № 2 (13). С. 167–177.

25. Зорій Я. Структурно-функціональна модель системи формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Сер.: Педагогіка, психологія, філософія. Київ: Міленіум. 2018. Вип. 291. С. 88–94.

26. Зорій Я. Б. Підготовка майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти: сутність та особливості організації в умовах участі Збройних Сил України в Операції об'єднаних сил. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: педагогічні науки. Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2018. № 3 (14). С. 231–242.

27. Зорій Я. Б., Богатирець В. В. Педагогічна система формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. Vol. 6, № 3. pp. 12–20.

28. Зорій Я. Б., Хомчак Р. Б. Особливості військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу у вищих навчальних закладах України. *Педагогічні науки: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]*. Херсон, 2018. Вип. 81, т. 1. С. 143–149.

29. Зорій Я. Б., Чабаненко В. П. Особливості формування у майбутніх офіцерів запасу патріотичних якостей на бойових традиціях українського народу. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Сер.: Педагогічні та історичні науки. Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 71. С. 228–237.

Опубліковані праці апробаційного характеру

30. Зорій Я. Б. Запровадження цілісного системно-діяльнісного підходу до організації освітнього процесу на кафедрі військової підготовки цивільного вищого навчального закладу України як чинник удосконалення патріотичного виховання майбутніх офіцерів запасу. *Ми – українці, ми – українські: матеріали Буковинської наук.-практ. конф. (Чернівці, 2 лист. 2007 р.)*. Чернівці-Вижниця: Черемош, 2007. С. 189–195.

31. Зорій Я. Б. Організація навчального процесу підготовки офіцерів – керівників занять з фізичної підготовки. *Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання та спорту у навчальних закладах України: зб. наук. праць VIII всеукр. наук.-практ. конф. (Чернівці, 10–11 трав. 2012 р.)*. Чернівці, 2012. С. 108–112.

32. Зорій Я. Б. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу. *Військова освіта: зб. наук. праць [Національний університет оборони України]*. Київ, 2012. № 1 (25). С. 97–103.

33. Зорій Я. Б., Шпанко М. А. Роль і місце фізичного виховання в системі підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24–25 квіт. 2015 р.)*. Чернівці, 2015. С. 92–94.

34. Зорій Я. Завдання підготовки громадян за програмою офіцера запасу у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 берез. 2017 р.)*. Київ: НАУ, 2017. С. 65–66.

35. Зорій Я. Б. Генеза підготовки офіцерів у вищих навчальних закладах України. *Innovations and modern technology in educational system: contribution of Poland and Ukraine: conference proceedings of international scientific and practical conference (Sandomierz, May 5–6, 2017)*. Sandomierz, 2017. pp. 104–107.

36. Зорій Я. Б., Шпанко М. А. Шляхи забезпечення якості навчання громадян у вищих навчальних закладах України за програмою підготовки офіцерів запасу. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доп. V всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 30–31 берез. 2017 р.)*. Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 82–84.

37. Зорій Я. Компетентнісний підхід до практичної підготовки громадян за

програмою офіцерів запасу в закладах вищої освіти. *Українська професійна освіта*: наук. журн. Полтава, 2018. Вип. 3. С. 65–70.

38. Зорій Я. Б. Компоненти, критерії і показники рівнів сформованості військово-професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу. *Теорія і методика виховання*: наук.-пед. вісн. Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2018. Вип. 10. С. 15–19.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

39. Виховна робота у Збройних Силах України: підруч. / [А. О. Кобзар, О. В. Копаниця, В. М. Грицюк та ін.]; за заг. ред. Б. П. Андресюка. Чернівці: Місто, 2011. 408 с. (п.9.2).

40. Експлуатація бронетанкового озброєння і техніки: навч. посіб. / уклад. Я. Б. Зорій; С. В. Косілов; Ю. П. Костін; В. М. Телелим; В. П. Чабаненко; за заг. ред. В. М. Телелима. Чернівці: ЧНУ, 2012. 288 с.

41. Зорій Я. Б. Національні інтереси як важливий чинник відродження української нації (Військово-політичний аспект). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: зб. наук. статей. Чернівці: ЧНУ, 2015. Т. 31–32. С. 73–76.

42. Зорій Я., Хомік І. Кафедра військової підготовки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: 70 років у строю. Ювілейне видання. Чернівці: ЧНУ, 2018. 44 с.

43. Зорій Я. Б. Удосконалення освітнього процесу кафедри військової підготовки на основі комплексного підходу: метод. реком. Чернівці: ЧНУ, 2018. 39 с.

АНОТАЦІЇ

Зорій Я. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2019.

Дисертацію присвячено проблемі підготовки майбутніх офіцерів запасу в закладах вищої освіти України. Обґрунтовано теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, закономірності та суперечності на різних етапах історичного розвитку. Розроблено та теоретично обґрунтовано концепцію та педагогічну систему підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності зі складниками: цільове спрямування, закономірності, комплекс дидактичних і специфічних принципів, універсалізація освітнього процесу військових навчальних підрозділів ЗВО, зміст військових дисциплін; методологічні і педагогічні підходи, організаційно-педагогічні умови підготовки. Визначено компоненти професійної підготовки, критерії, показники та рівні сформованості їхньої професійної готовності; виокремлено організаційно-педагогічні умови забезпечення підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. Експериментально доведено ефективність

авторської педагогічної системи підготовки майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Ключові слова: майбутні офіцери запасу, військова підготовка, готовність до військово-професійної діяльності, кафедра військової підготовки, заклад вищої освіти, компетентність, педагогічна система, організаційно педагогічні умови.

Зорий Я. Б. Теоретические и методические основы подготовки будущих офицеров запаса в учреждениях высшего образования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2019.

Диссертация посвящена проблеме подготовки будущих офицеров запаса в учреждениях высшего образования Украины. Обоснованы теоретические и методические основы подготовки будущих офицеров запаса к военно-профессиональной деятельности в отечественной и зарубежной педагогике, закономерности и противоречия на разных этапах исторического развития. Разработана и теоретически обоснована концепция и педагогическая система подготовки будущих офицеров запаса к военно-профессиональной деятельности по составляющим: целевое направление, закономерности, комплекс дидактических и специфических принципов, универсализация образовательного процесса военных учебных подразделений ВУЗ, содержание военных дисциплин; методологические и педагогические подходы, организационно-педагогические условия подготовки. Определены компоненты профессиональной подготовки, критерии, показатели и уровни сформированности их профессиональной готовности. Экспериментально доказана эффективность авторской педагогической системы подготовки будущих офицеров запаса к военно-профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие офицеры запаса, подготовка, готовность к военно-профессиональной деятельности, кафедра военной подготовки, учреждение высшего образования, компетентность, педагогическая система, организационно-педагогические условия.

Zoriy Ya. B. Theoretical and Methodological Approaches to Reserve Officers' Professional Training in Higher Education Institutions. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2019.

The dissertation builds on existing knowledge in the field of improving organizational framework and pedagogical approaches to the reserve officers' professional readiness for military service in higher education institutions (HEI). The

rapid changes in technology, tactics, and missions that are characteristic of today's military operations prove to require matching agility in the design and development of training and education programs. Among these reasons are those that stem from the magnitude of military research and development in training, practices for designing and developing military training, and procedures for assessing military training programs, especially those concerned with cost and effectiveness. Consequently, the Higher Education Institutions' Department of Military Training programs involve, at their core, an ability of reserve officers' to respond effectively to new requirements for professional defense of the nation as well as their establishing as a personality in general and their readiness for military professionalism in particular.

In the context of an increasingly complex and unpredictable security environment, and the JFO in the east of Ukraine, the building block of a competency-based training is a set of behaviors that encompasses knowledge, skills, abilities and personal attributes that are critical to successful accomplishments. These arguments suggest that reserve officers' effective training involves mastering the relevant competencies, which implies their ability and readiness for immanent military-related activity. The doctoral dissertation attempts to crystallize key aspects which influence competency-based approach to reserve officers' training by recognizing the critical necessity for acceptable method of capturing and recording the learning outcomes of its predominantly competency-based training and education, in particular the system of training and educating reserve officers who have proven their ability to fight and think their way through all types of challenges. The dissertation delves into the problem of different approaches to organizing military training and educating of students/civilians in compliance with the program of reserve officers in the leading countries of the world. Simultaneously, the dissertation highlights the contradictory aspects of the Ukrainian modern military training and education system, involving the ongoing JFO participation of the units of the Armed Forces of Ukraine in the East of Ukraine.

Accordingly, the author's focus revolves around techniques of military higher education institutions (MHEI) and military training units of civilian higher education institutions (MTU of CHEI) to modelling pedagogical system of formation of future reserve officers' professional and psychosocial readiness for their effective military service. Furthermore, focused, methodical, and rapid forward momentum into a competency-based human capital management system is essential to capture the capabilities offered by the information age.

In the context of an increasingly complex and unpredictable security environment, the building block of modelling the reserve officers' training is the possibility of obtaining the results of experimental research of their quantitative-qualitative dependencies of the complex influence of ergonomic factors on the reserve officers' readiness indicators and the quality of their performance. Evaluating the level and strength of knowledge of reserve officers, the effectiveness of the educational process at the Department of Military Training (DMT) is profited by finding the optimal organizational forms, content and methodology for training highly qualified, professionally trained military specialists within the timeframe for its preparation, with maximum use of opportunities of academia and educators, military training packages

and the minimum material costs. It is significant to enable a more systematic approach to educate reserve officers at HEI with approaches to systematization of the process of military training of students/civilians according to the syllabus of reserve officers' training in military institutions of higher education (MHEI) and military training units of institutions of higher education (MTU of CHEI). The scientific and methodological analysis, conducted at the philosophical, scientific and professional levels proved the feasibility of developing a purposeful and powerful integrative pedagogical system for future reserve officers' preparedness for military-related activities. It accentuates the realization that although students/civilians are learning mainly for the purpose of serving the Ukraine Armed Forces, Among the key issues in organizing an experimental study of the readiness of graduates of military departments for effective service activities are the development and testing of criteria and indicators for the training of future officers.

Also, with conclusive evidence the author considered substantiated components of the content of military training of civilians – reserve officers in military higher education institutions (MHEI) and military training units of civilian higher education institutions (MTU of CHEI). Specific applications of components, criteria and indicators of developing core military training competences of reserve officers deserve further specific attention. The conclusion is drawn on the adequacy of the proposed apparatus to the results of the qualifying stage of the pedagogical experiment.

Key words: reserve officers; military training; military-related readiness/preparedness; Department of Military Training (DMT); Higher Education Institution, competency-based approach; pedagogical system; organizational framework and pedagogical approaches.

Підписано до друку 19.09.2019 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 688.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.